

Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers

GEWONE ZITTING 1989-1990

19 DECEMBER 1989

WETSVOORSTEL

**tot aanvulling van het Burgerlijk
Wetboek, met het oog op de
toekenning van rechtspersoonlijkheid
aan het ongeboren kind**

(Ingediend door de heren Léonard en Van Parys)

TOELICHTING

DAMES EN HEREN,

Het voorliggende wetsvoorstel vervangt de tekst van ons vorige voorstel (Stuk n° 155/1 - 1988) en het houdt rekening met het advies dat de Raad van State heeft uitgebracht (Stuk n° 745/2 - 1986-1987) over een voorstel (Stuk n° 745/1 - 1986-1987) met hetzelfde onderwerp.

Het ongeboren kind is, als zodanig, geen rechtssubject, ook al stelt men vast dat in beperkte takken van het recht zijn bestaan erkend wordt.

Het ontbreken van rechtspersoonlijkheid en het beginsel van eerbied voor het menselijk leven zonder onderscheid van ras of levensopvatting, houdt de internationale instellingen meer en meer bezig. Onder meer de volgende verklaringen, verdragen en aanbevelingen kunnen in dit verband aangehaald worden :

1. De Universele Verklaring van de Rechten van de Mens van 10 december 1948, waarvan artikel 3 bepaalt : « Een ieder heeft recht op leven, vrijheid en onschendbaarheid van zijn persoon. »

2. Het Verdrag tot Bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, ondertekend te Rome op 4 november 1950, waarvan artikel 2.1. bepaalt : « Het recht van een ieder op leven wordt beschermd door de wet. »

Chambre des Représentants de Belgique

SESSION ORDINAIRE 1989-1990

19 DÉCEMBRE 1989

PROPOSITION DE LOI

**complétant le Code civil en vue
de reconnaître la personnalité ju-
ridique à l'enfant à naître**

(Déposée par MM. Léonard et Van Parys)

DEVELOPPEMENTS

MESDAMES, MESSIEURS,

La présente proposition remplace le texte de notre proposition antérieure (Doc n° 155/1-1988) pour tenir compte de l'avis du Conseil d'Etat (Doc. n° 745/2-1986-1987) rendu sur la proposition (Doc n° 745/1-1986-1987) portant sur le même objet.

La qualité de sujet de droit de l'enfant à naître est controversée, même si l'on constate que, dans certains domaines du droit, son existence est reconnue.

L'absence de personnalité juridique et le principe du respect de la vie humaine avant la naissance, admis sans distinction de race ou de croyance, sensibilisent de plus en plus les organisations internationales; il y a lieu de relever notamment les déclarations, conventions et recommandations suivantes :

1. La Déclaration universelle des Droits de l'Homme du 10 décembre 1948 : l'article 3 dispose que « tout individu a droit à la vie, à la liberté et à la sûreté de sa personne. »

2. La Convention de Sauvegarde des Droits de l'Homme et des Libertés fondamentales, signée à Rome le 4 novembre 1950 : l'article 2.1 initial dispose que « le droit de toute personne à la vie est protégé par la loi. »

3. De aanbeveling 874 (1979) van de Raad van Europa met betrekking tot een Europees Handvest van de Rechten van het Kind, waarvan paragraaf VI, A, bepaalt : « Het recht van elk kind op leven vanaf zijn verwekking, op huisvesting, een behoorlijke voeding, een aangepaste omgeving zou erkend moeten worden en de nationale regering zou de verbintenissen moeten aangaan alles in het werk te stellen om de integrale toepassing van dit recht mogelijk te maken. »

4. Het verdrag betreffende de Rechten van het Kind, aangenomen op 20 november 1989 door de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties. De aanhef neemt de bewoordingen over van de Verklaring van de Rechten van het Kind van 20 november 1959 : « Het kind heeft, omwille van zijn gebrek aan lichamelijke en verstandelijke rijpheid, nood aan een gepaste rechtsbescherming zowel vóór als na zijn geboorte. »

*
* *

Op grond van de ontwikkeling van de biologische wetenschap, meer bepaald de genetica, kan thans met zekerheid worden gesteld dat het menselijk leven aanvangt van bij de verwekking.

Op het ogenblik van de bevruchting, met andere woorden van de versmelting van de eicel met de zaadcel, die elk 23 chromosomen bevatten, vormt zich immers een eerste cel — de zygote — waarin reeds alle kenmerken van het toekomstig individu zijn vastgelegd (geslacht, gestalte, bloedgroep, kleur van de ogen, vorm van het gezicht ...)

De cel, die het resultaat is van de bevruchting, bevat reeds alle gegevens die nodig zijn voor zijn latere ontwikkeling tijdens welke dit wonderlijke wezentje helemaal tot ontplooiing zal komen.

Het embryo krijgt geen nieuwe bijkomende informatie meer; geen enkele cel zal hem nog toegevoegd worden van buitenaf.

Het embryo ontwikkelt zichzelf uit de bestanddelen van het bloed van zijn moeder. Het is dus een nieuw menselijk wezen, oorspronkelijk en « onderscheiden » van het moederlijk organisme dat het ontvangt en voedt : het is noch het evenbeeld van zijn vader, noch dat van zijn moeder, noch de som van beiden : het is een derde — nieuw — wezen.

Met de huidige observatiemethodes kan de ontwikkeling van deze cel tijdens de allereerste weken van haar bestaan worden gevolgd en kan tevens met zekerheid worden gesteld dat het eitje zich vanaf de bevruchting gestadig en geleidelijk ontwikkelt en dat het in alle stadia om hetzelfde menselijk wezen gaat.

*
* *

Dank zij het biologisch onderzoek kan derhalve worden gesteld dat het embryo een menselijk wezen is

3. La Recommandation 874 (1979) du Conseil de l'Europe relative à une Charte européenne des Droits de l'Enfant : le paragraphe VI, A, énonce que : « les droits de chaque enfant à la vie dès le moment de sa conception, au logement, à une nourriture convenable, à un environnement adéquat devraient être reconnus et les gouvernements nationaux devraient accepter l'obligation de tout mettre en oeuvre pour permettre l'application intégrale de ce droit. »

4. La Convention sur les Droits de l'Enfant adoptée le 20 novembre 1989 par l'Assemblée générale des Nations Unies ; le préambule reprend les termes de la Déclaration des Droits de l'Enfant du 20 novembre 1959 : « L'enfant, en raison de son manque de maturité physique et intellectuelle, a besoin d'une protection juridique appropriée avant comme après sa naissance. »

*
* *

D'autre part, le progrès des sciences biologiques, en particulier génétiques, permettent aujourd'hui d'affirmer que la vie humaine commence dès la conception.

En effet, au moment de la fécondation, c'est-à-dire de la fusion de l'ovule et du spermatozoïde qui contiennent chacun 23 chromosomes, il se forme une première cellule — appelée zygote — dans laquelle sont déjà inscrites toutes les caractéristiques de l'individu futur (sexe, taille, groupe sanguin, couleur des yeux, des cheveux, forme du visage, ...)

Cette cellule, produit de la fécondation, contient toutes les informations nécessaires à son développement postérieur, qui sera le déploiement de cette prodigieuse miniaturisation.

L'embryon ne recevra aucune nouvelle information supplémentaire; aucune cellule ne lui sera ajoutée de l'extérieur.

Il se construit lui-même à partir des matériaux que lui apporte le sang maternel. C'est donc un nouvel être humain, original et distinct de l'organisme maternel qui l'accueille et le nourrit; original parce que ce n'est ni la réplique du père, ni celle de la mère, ni la somme des deux : c'est un troisième être, différent.

Les méthodes actuelles d'observation permettent de suivre le développement de cette cellule dans les toutes premières semaines de son existence; elles nous autorisent aussi à affirmer que, dès la fécondation, le développement de l'oeuf sera continu et progressif et qu'il s'agit à chaque stade du même être humain.

*
* *

La biologie permet donc d'établir que, dès ses premiers moments, l'embryon est un individu humain.

vanaf het eerste ogenblik van zijn bestaan. Die conclusies stemmen dus overeen met de conclusies die uit de politieke geschiedenis en de hedendaagse filosofie voortspuiten.

Politieke geschiedenis : de ontwikkeling van de democratie valt samen met de geleidelijke ontdekking van een basisgegeven dat politiek moet vertaald worden, met name dat alle mensen evenwaardig zijn en bijgevolg recht hebben op een zelfde juridische bescherming.

Hedendaagse filosofie : daaruit blijkt dat aan geen enkel levend menselijk wezen de hoedanigheid van persoon kan worden geweigerd.

De biologie, de politieke geschiedenis en de filosofie leiden dus tot een zelfde conclusie. Democratie berust tenslotte niet op de beslissing van een min of meer wankle meerderheid die met geweld wordt opgelegd. Ze berust op de erkenning van de gelijkwaardigheid van alle menselijke wezens. De menselijke waardigheid is geen exclusief voorrecht van een ras of een klasse, en stamt evenmin uit een welbepaalde fase in de ontwikkeling van de mens. De waarheid van dit beginsel staat buiten kijf. Die waarheid, waarmee iedereen kan instemmen, vormt de grondslag van een democratische samenleving.

*
* *

Van oudsher worden de rechten van het ongeboren kind beschermd enerzijds door burgerrechtelijke regels die zijn persoon beveiligen en zijn belangen beschermen, anderzijds door de bestraffing van daden die zijn leven bedreigen.

Al heel vroeg in de geschiedenis verkreeg het kind in de moederschoot een zekere rechtsbekwaamheid.

Het Romeinse tijdperk heeft op het zich ter zake ontwikkelende recht een onuitwisbare stempel gedrukt, die ook in het oudvaderlandse recht nog merkbaar was. Tot voor kort vonden wij daarvan nog sporen terug in de instelling — thans opgeheven — van de « curator over de ongeboren vrucht ». Vandaag ook nog in de diverse toepassingen van het adagium *Infans conceptus pro nato habetur quoties de commodis eius agitur* ⁽¹⁾ en in de adagia : *Nascitur pro iam nato habetur* ⁽²⁾ en *Qui in utero sunt intelliguntur in rerum natura esse* ⁽³⁾.

*
* *

⁽¹⁾ « Het ongeboren kind wordt geacht geboren te zijn telkens zijn belangen op het spel staan. »

⁽²⁾ « Het ongeboren kind wordt geacht reeds geboren te zijn. »

⁽³⁾ « Het kind in de moederschoot wordt geacht te bestaan. »

Ces conclusions vont ainsi au devant des conclusions qui se dégagent de l'expérience politique et des recherches philosophiques contemporaines.

Des conclusions de l'expérience politique, en ce sens que l'histoire de la démocratie coïncide avec la lente découverte d'une vérité qu'il s'agit de traduire dans les institutions politiques : tous les êtres humains sont égaux en dignité et ont, dès lors, droit à la même protection juridique.

Des recherches philosophiques contemporaines, qui ont mis en évidence qu'il n'y a pas d'individu humain vivant auquel on puisse refuser le titre de personne.

Ainsi, biologie, histoire politique et réflexion philosophique convergent-elles vers une même conclusion. La démocratie ne repose pas, en fin de compte, sur le vote d'une majorité plus ou moins précaire qui s'imposerait par la force. Elle se fonde sur la reconnaissance de l'égale dignité de tous les êtres humains. La dignité humaine n'est pas l'apanage d'une race, d'une classe, ni d'une quelconque catégorie d'individus privilégiés, par exemple d'individus plus puissants ou qui se trouvent à une phase particulière du développement de l'être humain. La vérité de ce principe est incontournable. C'est elle qui, appelant l'adhésion de tous, constitue le fondement d'une société démocratique.

*
* *

Depuis des siècles, les droits de l'enfant à naître sont protégés par des règles civiles assurant la protection de sa personne et la sauvegarde de ses intérêts ainsi que par la répression des actes portant atteinte à sa vie.

Très tôt dans l'histoire, l'enfant dans le sein de sa mère s'est vu reconnaître une certaine capacité juridique.

L'époque romaine marquera le droit naissant d'une empreinte considérable que l'ancien droit maintiendra, que l'on retrouvait jusqu'il y a peu dans l'institution du curateur au ventre et qui apparaît encore de nos jours dans les diverses applications de l'adage *Infans conceptus pro nato habetur quoties de commodis eius agitur* ⁽¹⁾ cf aussi les adages *Nascitur pro iam nato habetur* ⁽²⁾ et *Qui in utero sunt intelliguntur in rerum natura esse* ⁽³⁾.

*
* *

⁽¹⁾ « L'enfant conçu est considéré comme né chaque fois que ses intérêts sont en jeu. »

⁽²⁾ « L'enfant à naître est considéré comme né. »

⁽³⁾ « Ceux qui sont dans le sein maternel sont réputés existants. »

In het *vergelijkende recht* moet de zeer bijzondere aandacht vermeld worden van de rechtsleer — inzonderheid de Angelsaksische en de Franse — voor het statuut van de *infans conceptus*. Zulks blijkt uit de verslagen van het Zesde (1982) en het Zevende (1985) Wereldcongres voor Medisch Recht te Gent en uit diverse recente publicaties (onder meer R. THERY, *La condition juridique de l'embryon et du fœtus*, Dalloz, 1982, chr. 232; R. KOURI, *Réflexions sur le statut juridique du fœtus*, Revue Thémis, Montréal, 1980-1981, deel 15, n° 2, blz. 193; B.M. KNOPPERS, *Physician liability and prenatal diagnosis, Canadian cases on the law of torts*, 1982, 169 en volg.)

In de Angelsaksische landen neigen rechtspraak en rechtsleer thans, op basis van de *common law*, naar de toekenning van rechtspersoonlijkheid aan het *unborn child* (zie onder meer E.W. KEYSERLINGK, *A right of the unborn child to prenatal care — The Canadian and comparative law perspective*, Verslagboek van het 6^e Wereldcongres voor Medisch Recht, D. II, blz. 44, 45 en 48).

In verband met de burgerrechtelijke aansprakelijkheid, beschouwt de Angelsaksische rechtspraak de *nasciturus* als een rechtssubject en kent hem schadevergoeding toe voor elk nadeel dat hem wordt toegebracht tijdens de zwangerschap (het eerste arrest in dit verband werd uitgesproken in Louisiana in 1923 : COOPER v. BLANCK, 39 s. 2d 352 (La. App. Orl., 1923) en zelfs vóór de periode van levensvatbaarheid (kentering bevestigd door het arrest WOODS v. LANCET, 303 New York 349 en 102 N.E. 2^d 691, 1951), ook wanneer het kind niet overleeft (zie arrest TORRIGIAN v. WATERTOWN NEWS Co., 352 Massachusetts, 447, 225 N.D. 2^d 926, 1967). Volgens de rechtsleer gaat het hier om een aanpassing van de rechtspraak aan de ontwikkelingen van de wetenschap in verband met het begin van het menselijk leven.

Sommige Angelsaksische auteurs gaan zelfs verder en nemen aan dat de zwangere vrouw aansprakelijk is voor haar ongeboren kind (zie voor Groot-Brittannië : het *Law Commission Working Paper*, n° 47, *Injuries to Unborn Children*, January 19, 1973 en voor Canada : E.W. KEYSERLINGK, verslag op het 6^e Wereldcongres voor Medisch Recht).

*
* *

Het adagium *infans conceptus* vormt de grondslag voor talrijke bepalingen van ons burgerlijk, sociaal en strafrecht.

Het *burgerlijk recht* bevat regels in verband met de vaststelling van de afstamming, alsmede betreffende de vermogensrechten en het aansprakelijkheidsrecht.

Met betrekking tot de *afstamming* wordt gewezen op :

— het beginsel in artikel 326 van het Burgerlijk Wetboek dat stelt : « Het kind wordt, behoudens te-

En *droit comparé*, il importe de noter l'intérêt tout particulier que porte la doctrine — particulièrement anglo-saxonne et française — à la condition de l'*infans conceptus*, ainsi que l'attestent les travaux du sixième (1982) et du septième (1985) Congrès mondial du droit médical de Gand et diverses études parues récemment (notamment R. THERY, *La condition juridique de l'embryon et du fœtus*, Dalloz, 1982, 232; R. KOURI, *Réflexions sur le statut juridique du fœtus*, Revue Thémis, Montréal 1980-1981, vol. 15 n° 2, p. 193; B.M. KNOPPERS, *Physician liability and prenatal diagnosis, Canadian cases on the law of torts*, 1982, 169 et sq.)

Dans les pays anglo-saxons, l'évolution de la jurisprudence et de la doctrine tend actuellement à faire reconnaître, sur base de la *common law*, la notion de personnalité juridique de l'*unborn child* (cf. entre autres : E.W. KEYSERLINGK, *A right of the unborn child to prenatal care — The Canadian and comparative law perspective*, Rapport présenté au 6e Congrès mondial de droit médical, T. II, pages 44, 45 et 48).

En matière de responsabilité civile, la jurisprudence anglo-saxonne considère le *nasciturus* comme un sujet de droit et lui attribue des dommages-intérêts pour tout préjudice causé pendant la grossesse (le premier arrêt en ce sens a été rendu en Louisiane en 1923 : COOPER v. BLANCK, 39 s. 2d 352 (La. App. Orl., 1923) et même avant la période de viabilité (revirement consacré par l'arrêt WOODS v. LANCET, 303 New York 349 et de 102 N.E. 2d 691, 1951), même si l'enfant n'a pas survécu (cf. arrêt TORRIGIAN v. WATERTOWN NEWS Co., 352 Massachusetts, 447, 225 N.D. 2d 926, 1967). Selon la doctrine, il s'agit d'une adaptation de la jurisprudence aux découvertes scientifiques sur les débuts de la vie humaine.

Certains auteurs anglo-saxons vont même plus loin en admettant la responsabilité de la femme enceinte à l'égard de son enfant (cf. en Grande-Bretagne : le *Law Commission Working Paper*, n° 47, *Injuries to Unborn Children*, January 19, 1973 et au Canada : E. W. KEYSERLINGK, intervention au 6e Congrès mondial de droit médical).

*
* *

L'adage *infans conceptus* se trouve à la base de nombreuses dispositions de notre droit civil, social et pénal.

Dans notre *droit civil*, on distingue spécialement les règles d'établissement de la filiation, celles relatives aux droits patrimoniaux et celles relatives à la responsabilité civile.

Au sujet de la filiation, il importe de relever :

— le principe énoncé à l'article 326 du Code civil qui stipule : « L'enfant est présumé, sauf preuve con-

genbewijs, vermoed te zijn verwekt in het tijdvak van de 300e tot en met de 180e dag vóór de geboortedag en op het tijdstip dat voor hem het gunstigst is, gelet op het onderwerp van de vordering dat het heeft ingesteld of van het verweermiddel dat het heeft voorgedragen »;

— de toepassing van dat beginsel in de bepalingen van de artikelen 315 en volgende;

— artikel 328 (*nieuw*) dat de erkenning mogelijk maakt van een kind voor de geboorte, zonder de vraag van de levensvatbaarheid te stellen.

Met betrekking tot de *vermogensrechten* kunnen worden vermeld :

— de artikelen 725 en 906 van het Burgerlijk Wetboek, die in beginsel het bestaan van het kind vanaf de conceptie erkennen en tegelijkertijd aan het Romeinsrechtelijke adagium de dubbele voorwaarde « levend en levensvatbaar » toevoegen;

— de toepassingen ervan in de bepalingen van de artikelen 1048, 1050 en 1082 van het Burgerlijk Wetboek;

— het beding ten behoeve van een derde (artikel 1121 van het Burgerlijk Wetboek) dat zijn belangrijkste toepassing vindt in het contractenrecht en, in het bijzonder, in het levensverzekeringscontract.

Hier zij onderstreept dat de wet (zie de artikelen 725, tweede lid, 2°, en 906 in fine van het Burgerlijk Wetboek), voor de *verkrijging van goederen* door erfenis, schenking of testament de voorwaarde van levensvatbaarheid stelt. Om redenen van praktisch belang heeft de wetgever willen vermijden dat de erfopvolging zou ontstaan of een schenking zou toevallen aan een niet levensvatbaar of een doodgeboren kind. « En het is door veralgemening, » zo stelt Professor R. DIERKENS, « dat de rechtsleer ertoe is gekomen te stellen dat de *rechtspersoonlijkheid* eerst met de geboorte van een levensvatbaar kind een aanvang neemt. Dat is des te minder aanvaardbaar daar die oplossing aan het verwekte maar nog niet levensvatbaar geboren kind impliciet elk recht ontzegt, terwijl in de wet wel uitdrukkelijk zijn bekwaamheid wordt erkend om schenkingen onder levenden of bij testament te ontvangen. Bovendien is deze voorwaarde ongepast, daar zij de rechtsleer ertoe noopt, bij de geboorte van het levensvatbare kind, de leemte die zij zelf op kunstmatige wijze heeft doen ontstaan, met een al even grote fictie te vullen : zij wil met name de rechtspersoonlijkheid doen « teruggaan » tot het tijdstip van de verwekking » (*Les droits sur le corps et le cadavre de l'homme*, Parijs, 1966, blz. 38, n° 43).

Op het vlak van de *burgerlijke aansprakelijkheid* wordt niet betwist dat het ongeboren kind recht heeft op vergoeding van de schade die het heeft geleden (RONSE J., *Schade en schadeloosstelling*, in *APR*, 1957, n° 978). De schade kan onder meer haar oorsprong vinden in een vóór de verwekking gestelde daad.

Luidens een algemene regel inzake onrechtmatige daad moet het oorzakelijk verband worden beoordeeld op het ogenblik dat de schadelijke gevolgen (verwondingen of dood) zich voordoen en niet noodzake-

traire, avoir été conçu dans la période qui s'étend du 300e au 180e jour avant la naissance et au moment qui lui est le plus favorable, compte tenu de l'objet de sa demande ou du moyen de défense proposé par lui »;

— ses applications dans les dispositions des articles 315 et suivants;

— l'article 328 (*nouveau*) qui, rend possible la reconnaissance d'un enfant avant sa naissance, sans poser la question de la viabilité.

Au sujet des *droits patrimoniaux*, on peut mentionner :

— les articles 725 et 906 du Code civil, qui supposent la capacité de jouissance de l'enfant conçu, tout en ajoutant à l'adage romain la condition de viabilité;

— leurs applications dans les dispositions des articles 1048, 1050 et 1082 du Code civil;

— la stipulation pour autrui (article 1121 du Code civil) dont l'application majeure se trouve dans le domaine contractuel dont l'assurance-vie est le cas le plus fréquent.

Il importe ici de souligner qu'en matière d'*acquisition de biens*, par voie d'héritage, de donation ou de testament, la loi (article 725, 2° et 906 in fine du Code) a prévu une condition de viabilité. Par cette disposition, le législateur, s'inspirant de raisons pratiques, a voulu éviter une dévolution successorale ou une donation à un enfant non viable ou mort-né. Mais, constate le Professeur R. DIERKENS, « c'est en généralisant que la doctrine en est venue à affirmer que la *personnalité juridique* ne commence qu'à la naissance d'un enfant viable. Cette solution est d'autant moins admissible qu'elle dénie implicitement tout droit à l'enfant conçu mais non encore né viable, alors que la loi lui reconnaît explicitement la capacité de recevoir entre vifs et par testament. Cette condition est, au surplus, inopportune, puisqu'elle oblige la doctrine à combler à la naissance de l'enfant viable, le néant qu'elle a créé artificiellement, en faisant appel à une autre fiction : faire « remonter » l'existence de la personnalité juridique à l'époque de la conception » (*Les droits sur le corps et le cadavre de l'homme*, Paris, 1966, p. 38, n° 43).

En matière de *responsabilité civile*, il n'est pas discuté que l'enfant non-né a droit à réparation s'il subit un dommage quelconque (J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, in *APR*, 1957, n° 978). Le dommage peut notamment avoir ses origines dans un acte posé dès avant la conception.

Suivant une règle établie en matière de quasi-délits, c'est au moment où les effets dommageables (lésions ou mort) se manifestent qu'il faut se placer pour apprécier la causalité, et pas nécessairement au

lijk op het tijdstip waarop de onrechtmatige daad wordt gesteld (O. COENEN en L. VAN ORSHOVEN, *Het rechtsstatuut van het ongeboren kind*, in *R.W.*, 1957-1958, 1 675; Cass. 17 mei 1957, Pas., I, 118; anders : Hof van Beroep te Gent, 25 maart 1980, De Verzekering, blz. 483).

— De meningen lopen evenwel uiteen over de vraag of de wettelijke vertegenwoordigers van het ongeboren kind reeds vóór de geboorte een vordering kunnen instellen.

DE PAGE (D.I., n° 236, B, noot 1) is in dit verband van mening dat de vordering ontvankelijk is, maar dat de eis moet worden opgeschort tot de geboorte, zodat kan worden vastgesteld of het kind levend en levensvatbaar geboren is.

Het arrest van het Hof van Beroep te Gent van 24 mei 1952 (*R.G.A.R.*, 5079) beschouwde het kind als reeds geboren en bijgevolg als lid van het gezin van het slachtoffer.

Professor J. RONSE (*APR*, n° 981) motiveert een opschorting op een andere grond, die beter overeenstemt met de beginselen inzake schadeloosstelling : na de geboorte wordt de onzekerheid omtrent de werkelijke samenstelling van het getroffen gezin zekerheid. Het is immers de schade in concreto die moet worden geraamd (idem, n° 238 en volgende).

Bij de begroting van de schadevergoeding ingeval een verwekt kind overlijdt tengevolge van een onrechtmatige daad, houdt de rechtspraak rekening met het stadium van de zwangerschap en met de voorbeschiktheid van de moeder (zie Hof van Beroep te Brussel, 24 december 1952, *R.G.A.R.*, 1953, 5134; Pol. Rb. Hasselt, 22 juni 1981, *R.W.*, 1981-1982, 1907).

*
* *

Op *strafrechtelijk* gebied is de beschuldiging van vruchtafdrijving (art. 348 en volgende van het Strafwetboek), van kindermoord (art. 396) en van de aan een ongeboren kind toegebrachte onvrijwillige letsels (artt. 418 en 419) en van het verzuim hulp te verlenen aan een persoon die in gevaar verkeert (art. 422bis) a contrario de uitdrukking van de bezorgdheid om het ongeboren leven te beschermen.

Voor misdrijven uit onvoorzichtigheid of nalatigheid rijst inderdaad de vraag of de rechtspersoonlijkheid — die een onontbeerlijke voorwaarde is voor strafbaarheid — slechts wordt toegekend onder de dubbele burgerrechtelijke voorwaarde. De rechtsleer beantwoordt deze vraag overwegend positief, zelfs indien vaststaat dat precies wegens de opgelopen letsels het kind de levensvatbaarheidsgrens niet haalt (lees hierover : CHR. HENNAU-HUBLET, *La protection pénale du fœtus en droit belge face aux expérimentations bio-médicales*, *J.T.*, 14 mei 1983, n° 5252, blz. 332-342).

Een arrest van het Hof van Cassatie van 11 februari 1987 (*J.L.M.B.*, 1987, 648), dat het arrest van het Hof van Beroep te Luik van 25 juni 1986 (*J.L.M.B.*,

moment où l'acte illégitime intervient (O. COENEN et L. VAN ORSHOVEN, *Het rechtsstatuut van het ongeboren kind*, in : *R.W.*, 1957-1958, 1 675; Cass. 17 mai 1957, Pas., I, 118; contra : Cour d'appel de Gand, 25 mars 1980, Bull. Ass., p. 483).

— Les opinions divergent néanmoins au sujet de la question de savoir si une action peut être intentée dès avant sa naissance par les représentants légaux de l'enfant non-né.

DE PAGE (T.I., n° 236, B, note 1) enseigne que l'action est recevable, mais qu'il faut surseoir à la demande jusqu'à la naissance, afin de constater que l'enfant est né vivant et viable.

La Cour d'appel de Gand (arrêt du 24 mai 1952, *R.G.A.R.*, 5079) réputait l'enfant né et par conséquent membre de la famille de la victime.

Le professeur J. RONSE (*APR*, n° 981) motive un sursis sur une autre base, plus conforme aux principes en matière de dommages-intérêts : après la naissance, l'incertitude au sujet de la composition effective de la famille de la victime devient certitude. Il faut, en effet, évaluer le dommage concret (idem, n° 238 ss.).

Pour l'évaluation des dommages-intérêts dans le cas où un enfant conçu décède par suite d'un acte illégitime (quasi-délit), la jurisprudence tient compte du temps de la grossesse et de la prédisposition de la mère (Cour d'appel de Bruxelles, 24 décembre 1952, *R.G.A.R.*, 1953, 5134; Pol. Hasselt, 22 juin 1981, *R.W.*, 1981-1982, 1907).

*
* *

Sur le plan du *droit pénal*, on peut relever que l'incrimination de l'avortement (articles 348 et s. du Code pénal), de l'infanticide (article 396), ainsi que des lésions involontaires (articles 418 et 419) ou de l'abstention de porter secours (article 422bis), applicable à un enfant dans le sein de sa mère, traduisent le souci de protéger la vie intra-utérine.

Certes, en ce qui concerne les délits d'imprudence, la question se pose de savoir si la personnalité juridique, condition nécessaire de l'incrimination, exige la double condition civiliste. Une opinion assez répandue semble se rallier à cette exigence (voir : CHR. HENNAU-HUBLET, *La protection pénale du fœtus en droit belge face aux expérimentations bio-médicales*, *J.T.*, 14 mai 1983, n° 5252, p. 332-342).

Cependant, un récent arrêt de la Cour de Cassation du 11 février 1987 (*J.L.M.B.*, 1987, 648), confirmant en cela l'arrêt attaqué de la Cour d'appel de Liège du

1986, 674) bevestigt, brengt hierin een kentering. Het Hof wees terzake de bovenbedoelde burgerrechtelijke beginselen van de hand en besliste dat een kind *tijdens de geboorte* en een kind dat levend doch *niet levensvatbaar* geboren is, voor de toepassing van de artikelen 419 en 422bis van het Strafwetboek als een persoon dient beschouwd te worden. Daarmee heeft het Hof zeker geen uitspraak gedaan over het aanvangstijdstip van de rechtspersoonlijkheid — die vraag was overigens niet gesteld — maar de persoonlijkheid van een kind tijdens de geboorte, dat dus nog niet buiten het lichaam van de moeder heeft geleefd, wordt stellig erkend.

Opmerkelijk is dat deze oplossing geen bijzondere problemen heeft gesteld om de bescherming van de aldus aan het ongeboren of levend maar niet levensvatbaar geboren kind toegekende rechten te verzekeren.

In de door het Hof van Cassatie behandelde zaak werd de beklaagde wegens onvrijwillig toegebrachte letsels vervolgd en werd hij veroordeeld uit hoofde van doodslag op een tweeling geboren « uit Mevrouw X en de Heer Y ». Een eventuele burgerlijke partijstelling voor het ongeboren kind zou evenmin bijzondere problemen stellen en net als voor elk minderjarig kind, de toepassing van de algemene regels inzake vertegenwoordiging met zich meebrengen.

*
* *

In het *sociaal recht* wordt het kind beschermd via zijn moeder.

De wetbepalingen inzake de bescherming van het moederschap en de bescherming van de vrouwenarbeid (art. 39 en volgende van de arbeidswet van 16 maart 1971 en het koninklijk besluit van 24 december 1968 betreffende de vrouwenarbeid) zijn daarvan een voldoende bewijs.

Het stelsel van de kinderbijslag verdient in dit verband bijzondere aandacht. De evolutie ervan wijst op een ontwikkeling in de wetgeving die helemaal werd afgestemd op de persoon van het kind, door de geleidelijke uitbanning van enige verwijzing naar een beroepsactiviteit en derhalve naar een bijdrageplicht als werknemer.

De eerste etappe in deze ontwikkeling is de wet van 4 augustus 1930, die de aansluiting bij een compensatiekas verplicht maakte voor de werkgevers. Die wet legt de aard vast van de tegemoetkoming: het gaat niet meer om een aanvulling van het loon (zie daartoe: de artikelen 68, vijfde lid, en 74 van de bij koninklijk besluit van 19 december 1939 gecoördineerde wetten betreffende de kinderbijslag voor loonarbeiders).

De tweede stap in deze richting werd gezet door het loskoppelen van het recht op tegemoetkoming en de arbeid; steeds meer werden uitzonderingen gemaakt op het beginsel van recht op tegemoetkoming verbonden aan arbeid (lees in dit verband: P. DENIS, *Droit de la sécurité sociale*, Larcier, Brussel, vierde uitgave, 1983, 449 en 450, n° 988).

25 juin 1986 (*J.L.M.B.*, 1986, 674), se prononce résolument en sens contraire. La Cour écarte l'application des principes civilistes en matière pénale en décidant qu'un enfant *en train de naître* et un enfant né vivant mais *non viable* doivent être considérés comme des personnes, au regard des articles 419 et 422bis du Code pénal. Sans doute, la Cour ne détermine pas le point de départ de la personnalité juridique — elle n'était d'ailleurs pas saisie de cette question — mais elle reconnaît de façon certaine la personnalité de l'enfant en train de naître et qui n'a donc pas encore vécu de vie extra-utérine.

On observera que cette solution n'a entraîné aucune difficulté particulière dans la mise en œuvre de la protection des droits ainsi reconnus à l'enfant à naître ou né vivant mais non viable.

Dans l'espèce envisagée par la Cour de cassation, le prévenu fut poursuivi pour coups et blessures involontaires et condamné du chef d'homicide de deux enfants jumeaux « issus de Madame X et de Monsieur Y ». Une éventuelle constitution de partie civile au nom de l'enfant ne poserait par ailleurs aucune difficulté spécifique et entraînerait, comme pour tout enfant mineur, l'application des règles générales régissant la représentation en justice.

*
* *

En *droit social*, l'enfant est protégé à travers sa mère.

Il convient de citer pour preuve les dispositions légales relatives à la protection de la maternité et à la protection du travail de la femme (article 39 et s. de la loi du 16 mars 1971 sur le travail et arrêté royal du 24 décembre 1968 sur le travail des femmes).

Le régime des allocations familiales requiert une attention particulière. Son histoire démontre une évolution législative tout orientée vers la personne de l'enfant, en méconnaissant de plus en plus la référence à une activité professionnelle, donc la référence à l'attributaire-travailleur.

Le premier jalon de cette évolution se constate dans la loi du 4 août 1930 rendant obligatoire l'affiliation des employeurs à une caisse de compensation. Cette loi consacre la nature des allocations: elles ne constituent plus un complément de salaire (en ce sens: les articles 68, alinéa 5, et 74 des lois coordonnées du 19 décembre 1939 relatives aux allocations familiales pour travailleurs salariés).

Le second jalon est relatif à la dissociation des allocations et du travail, tant sont nombreuses les exceptions au principe d'une ouverture du droit aux prestations familiales par le travail (voir P. DENIS, *Droit de la sécurité sociale*, Larcier, Bruxelles, 4e édition, 1983, 449 et 450, n° 988).

Het voorontwerp van Wetboek van sociale zekerheid versterkt deze strekking. Met de uitbreiding van de tegemoetkomingen tot alle inwoners van het land heeft de Koninklijke Commissie belast met de codificering, de harmonisering en de vereenvoudiging van de wetgeving betreffende de sociale zekerheid elke verwijzing naar arbeid willen uitschakelen (zie artikel 368 van het voorontwerp).

De ontwikkeling van een dergelijk sociale-zekerheidsstelsel maakt het kind tot de eigenlijke rechthebbende. Wel dient te worden erkend dat die stelling niet zonder meer door de rechtsleer wordt aangenomen (J. HACHARD, *Le droit personnel de l'enfant aux prestations familiales*, Droit social, 1961, 51 en 113; P. VAN der VORST, *L'évolution des prestations familiales en droit belge*, Belgisch tijdschrift voor sociale zekerheid, 1971, 372).

Nochtans heeft de Koninklijke Commissie onderstreept dat de figuur van de werknemer-bijdrageplichtige zou verdwijnen en dat het kind de eigenlijke rechthebbende op tegemoetkoming wordt, zelfs indien deze betaald wordt, aan degene die het kind opvoedt (artikelen 388 en volgende van het voorontwerp). Het is trouwens in dat verband dat het begrip Rijkskinderen werd gebruikt ... (Eindverslag van de Commissie, blz. 262).

De bekommernis van de wetgever voor het kind zowel vóór als na de geboorte komt ook duidelijk tot uiting in de talrijke bepalingen die de besteding van de uitkeringen in het belang van het kind waarborgen (zie in dat verband onder meer de wet van 8 april 1965 op de jeugdbescherming). Zo wordt het kraamgeld toegekend, ook al is er geen recht op kinderbijslag, zoals bij een doodgeboren kind of een misval, na een zwangerschap van ten minste 180 dagen ... (artikel 395 van het voorontwerp, artikel 73bis van de bij het koninklijk besluit van 19 december 1939 gecoördineerde wetten).

Het stelsel van de gezinsbijslagen en, meer nog, het sociaal recht in het algemeen, bieden dus zowel aan het geboren als aan het ongeboren kind een belangrijke rechtsbescherming.

Zo wordt een vorderingsrecht toegekend aan het ongeboren kind in de wetgeving op de arbeidsongevallen en de beroepsziekten (artikel 13 van de wet van 10 april 1971 op de arbeidsongevallen).

*
* *

Wij stellen dus vast dat het strafrecht en het sociaal recht, maar ook een stijgend aantal auteurs over burgerlijk recht, evolueren, om niet te zeggen convergeren, naar de erkenning van het verwekte kind als rechts-subject, zonder de levensvatbaarheid in aanmerking te nemen.

Onderhavig voorstel wil met een uitdrukkelijke tekst in het burgerlijk recht de opvatting verstevigen, die vooral in het straf- en sociaal recht, maar ook in het burgerlijk recht, stilaan ingang heeft gevonden en

L'avant-projet de Code de la sécurité sociale renforce cette tendance. En étendant le bénéfice de ces prestations à tous les résidents du Royaume, la Commission royale chargée de la codification, de l'harmonisation et de la simplification de la législation relative à la sécurité sociale, néglige la référence au travail (voir article 368 de l'avant-projet).

L'évolution de ce régime de sécurité sociale désigne l'enfant comme un véritable titulaire du droit. Il faut admettre que cette affirmation est la source d'une controverse doctrinale (J. HACHARD, *Le droit personnel de l'enfant aux prestations familiales*, Droit social, 1961, 51 et 113; P. VAN der VORST, *L'évolution des prestations familiales en droit belge*, Revue belge de sécurité sociale, 1971, 372).

Pourtant, la Commission royale susvisée a affirmé que le personnage du travailleur-attributaire disparaissait, l'enfant devenant l'ayant-droit de la prestation, même si celle-ci continue d'être versée, en principe, à ceux qui l'élèvent (article 388 et suiv. de l'avant-projet). C'est à cette occasion que le concept d'enfants du Royaume fut utilisé ... (Rapport final de la Commission, p. 262).

La préoccupation manifestée par le législateur pour l'enfant né ou conçu — l'allocation de naissance, est, en effet, accordée même s'il n'existe aucun droit aux allocations familiales, parce que l'enfant est mort-né ou qu'une fausse couche est survenue après une grossesse d'au moins 180 jours... (article 395 de l'avant-projet, article 73bis des lois coordonnées par l'arrêté royal du 19 décembre 1939) — est encore expressément établie par les multiples dispositions qui visent à garantir l'utilisation des prestations dans l'intérêt de l'enfant (voir notamment la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse).

L'enfant né et l'enfant conçu trouvent donc, dans le régime des prestations familiales, des droits particulièrement protégés. Ceux-ci se renforcent même dans notre droit social, ainsi qu'il a été exposé.

Un droit de créance est encore reconnu à l'enfant conçu, par la législation sur les accidents du travail et les maladies professionnelles (article 13 de la loi du 10 avril 1971 sur les accidents du travail).

*
* *

On constate donc en droit pénal et social, mais aussi parmi un nombre grandissant de civilistes, une évolution, voire même une convergence, vers la reconnaissance de l'enfant conçu comme sujet de droit, sans se soucier de sa viabilité.

La présente proposition entend consolider cette approche, par un texte civil explicite, assurant ainsi une protection immédiate et vitale à tout enfant simplement conçu, en fixant le point de départ de la

wil, door het aanvangstijdstip van de rechtspersoonlijkheid te bepalen, aan elk ongeborn kind vanaf de verwekking een onmiddellijke en onvoorwaardelijke levensbescherming verzekeren.

De verwijzing naar het begrip rechtspersoonlijkheid creëert een kader en de noodzakelijke rechtszekerheid door aldus een geheel of een categorie van gekende en beproefde rechtsregels in toepassing te brengen. Die verwijzing komt bovendien overeen met de ware aard van het rechtskundige begrip « persoon » : het is immers het menselijk lichaam waarnaar het abstracte begrip « persoon » verwijst. Aan die persoon wordt de hoedanigheid toegekend van rechtssubject, en dat is een absolute voorwaarde om in het recht een plaats toegewezen te krijgen (zie : M.-T. MEULDERS-KLEIN, *Rapport sur le corps humain, Personnalité et famille en droit belge*, in Travaux de l'Association H. Capitant, Dalloz, V. XXVI, 1975).

Bij wijze van voorbeeld kunnen volgende overwegingen een idee geven van de nieuwe toestand :

Aangezien sinds de afschaffing van de burgerlijke dood (artikel 13 van de Grondwet) geen algehele genotsonbekwaamheid meer bestaat bij toepassing van de beginselen die ten grondslag liggen aan de regels betreffende de afstamming, heeft het verwekte kind vanaf de verwekking een staat en zelfs bezit van staat in het gezin (cf. R. THERY, *La condition juridique de l'embryon et du fœtus*, Dalloz, 1982, 232). Het bezit de volle bekwaamheid om alle rechten te genieten die de wet of het recht aan elke menselijke persoon waarborgt. Wat dat betreft is het ongeborn kind immers door zijn ouders of zijn moeder voldoende geïndividualiseerd en geïdentificeerd.

Zoals elk minderjarig kind zal het zijn rechten uitoefenen overeenkomstig de bepalingen inzake het ouderlijk gezag; de vader of de moeder zal het gezag over de persoon van het kind uitoefenen, zijn goederen beheren en hem vertegenwoordigen in alle akten (artikelen 373 en 376 (*nieuw*) van het Burgerlijk Wetboek).

Het ouderlijk gezag is in feite het logische gevolg van de « ouderlijke plicht » (artikel 203 van het Burgerlijk Wetboek), die een aanvang neemt op het ogenblik van de verwekking.

Bij gebreke van geboorteakte kan het — door artikel 135 van het Burgerlijk Wetboek voorgeschreven — bewijs dat het kind in leven is, geleverd worden door alle rechtsmiddelen en met name met behulp van de meest moderne technische middelen. In de praktijk betekent dit dat het bewijs zal worden geleverd door een medisch getuigschrift.

In bepaalde aangelegenheden met betrekking tot de staat van het verwekte kind en om diverse redenen is het mogelijk dat de wetgever de voorwaarde van levensvatbaarheid handhaaft. Dat is met name het geval voor rechtsvorderingen inzake afstamming, die luidens artikel 331bis (*nieuw*) van het Burgerlijk Wetboek niet ontvankelijk zijn als het kind niet levensvatbaar geboren is.

personnalité juridique et en rendant celle-ci inconditionnelle.

La référence à la notion de personnalité juridique procure un cadre et la sécurité juridique nécessaire, par la mise en application d'un ensemble de règles ou de catégories de règles juridiques connues et expérimentées. Elle est, en plus, conforme au fondement juridique de la personne humaine : c'est en effet le corps humain qui sert de support au concept abstrait qu'est la personne, à laquelle le droit reconnaît la qualité de sujet de droit et qui est la condition nécessaire pour avoir une place dans le droit (voir : M.-T. MEULDERS-KLEIN, *Rapport sur le corps humain, Personnalité et famille en droit belge*, in Travaux de l'Association H. Capitant, Dalloz, V. XXVI, 1975).

Un bref aperçu de la situation juridique nouvelle donne le résultat suivant :

Considérant que, depuis l'abolition de la mort civile (article 13 de la Constitution), il n'existe plus d'incapacité de jouissance générale et en appliquant les principes qui sont à la base des règles concernant la filiation, l'enfant conçu a un état, voire même une possession d'état au sein du groupe familial, dès sa conception (cf. R. THERY, *La condition juridique de l'embryon et du fœtus*, Dalloz, 1982, 232). Il aura la pleine capacité de jouir de tous les droits que la loi ou le droit garantit à toute personne humaine et, à cet effet, l'enfant à naître sera suffisamment individualisé et identifié par ses parents ou par sa mère.

L'exercice de ses droits se fera, comme pour tout mineur d'âge, conformément aux dispositions en matière d'autorité parentale ; c'est donc le père ou la mère qui aura l'autorité sur la personne de l'enfant, qui gèrera ses biens et le représentera dans tous les actes (articles 373 et 376 (*nouveaux*) du Code civil).

L'autorité parentale est, de fait, le corollaire de « l'obligation parentale » (article 203 du Code civil), qui commence à la conception.

En l'absence d'acte de naissance, la preuve de l'existence de l'enfant conçu (imposée par l'article 135 du Code civil), sera livrée par toutes voies de droit et notamment par les moyens techniques les plus modernes, c'est-à-dire, en pratique, par un certificat médical.

Il se peut que, dans certaines questions traitant de la condition de l'enfant conçu et pour des raisons diverses, le législateur continue à poser un préalable de viabilité. C'est le cas, par exemple, en matière d'actions relatives à la filiation : en vertu de l'article 331bis (*nouveau*) du Code civil, elles ne seront pas recevables, si l'enfant ne naît pas viable.

Inzake de verkrijging van goederen door erfenis, schenking of testament zal de erkenning van het ongeboren kind als persoon tot gevolg hebben dat de bepalingen van artikelen 725 en 906 van het Burgerlijk Wetboek beperkt worden tot de gevallen van doodgeboren of levend doch niet levensvatbaar geboren kinderen. Vóór de geboorte wordt hen op grond van artikel 136 van het Burgerlijk Wetboek een plaats als erfgenaam voorbehouden. Zodra vaststaat dat de voorwaarde niet vervuld is — en ongeacht de oorzaak daarvan — zullen die bepalingen een uitzondering vormen op de algemene regel die volkomen aan die specifieke en kwantitatief vrij uitzonderlijk toestand aangepast is.

Inzake burgerlijke aansprakelijkheid echter zal hij die door zijn schuld de dood van een ongeboren kind veroorzaakt of het letsels toebrengt, de schade moeten vergoeden.

Zo zal het onderhavige voorstel voorzien in de toepassing van twee grote beginselen :

1) De schade moet gewaardeerd worden op het ogenblik dat de onrechtmatige daad effect sorteert. Toekomstige schade kan derhalve in aanmerking komen voor waardering als die schade zich naar redelijke verwachting zal voordoen (J. RONSE, A.P.R., n° 366).

2) De schadeverwekker moet het risico dragen van de voorbeschiktheid van het slachtoffer (DE PAGE, D. II, n° 961). Niet wat normaal als schade mocht verwacht worden maar wat concreet als schade geleden werd moet vergoed worden. (dat beginsel is ook aanvaard in het Angelsaksisch recht : *The wrongdoer must take the victim as he finds him*, J. RONSE, A.P.R., n° 255).

Daaruit vloeit voort :

a) De mogelijkheid om de morele schade die het ongeboren kind ondergaat, te waarderen, of het nu gaat om slagen en verwondingen, dan wel om een daad die de dood voor gevolg heeft, want elke aantasting van een kind in de moederschoot is een rechtstreekse bedreiging voor zijn leven en wordt feitelijk ook aldus ervaren.

b) De schade geleden door het kind is onderscheiden van die van de moeder. De voorbeschiktheid van het kind en die van de moeder, die door de rechtspraak in verband wordt gebracht met het stadium van haar zwangerschap, worden dus pas in aanmerking genomen, als ze werkelijk bewezen zijn.

c) Ook de schadeloosstelling zal verschillen van die van de nabestaanden (verlies van een enig kind, dan wel van een enige broer of zuster).

*
* *

De indieners van onderhavig voorstel hebben vastgesteld dat de rechtspraak terzake geen rechtszekerheid verschaft. Daarom nemen zij het initiatief om in het Burgerlijk Wetboek zelf een bepaling in te voegen die rechtstreeks betrekking heeft op de toestand van

De même, en matière d'acquisition de biens par voie d'héritage, de donation ou de testament, la reconnaissance de la personnalité juridique à l'enfant simplement conçu aura pour effet de limiter les dispositions des articles 725 et 906 du Code civil à l'éventualité d'un enfant mort-né ou né vivant mais non viable. Avant la naissance, une place lui sera réservée, comme héritier par application de la règle générale contenue dans l'article 136 du Code civil. Mais, une fois que la non-réalisation de la condition sera établie — et ceci, quelle que soit la cause de celle-ci —, ces dispositions constitueront une exception à la règle générale parfaitement adaptée à cette situation spécifique et, quand même, limitée en nombre.

Par contre, en matière de responsabilité civile, celui qui, par sa faute, entraînera la mort d'un enfant non-né ou lui causera des lésions, devra réparer les dommages subis.

Ainsi la présente proposition assurera l'application de deux grands principes :

1) Il faut évaluer les dommages au moment où l'acte illégitime (quasi-délit) sort ses effets. Par conséquent, le dommage futur peut être pris en compte, à partir du moment où l'on peut raisonnablement admettre qu'il se réalisera (J. RONSE, A.P.R., n° 366).

2) C'est l'auteur du dommage qui supporte les risques de la réceptivité personnelle de la victime (DE PAGE, T. II, n° 961). C'est le concret qui est déterminant, pas le normal (ce principe est résumé, en droit anglo-saxon, dans l'adage connu : *The wrongdoer must take the victim as he finds him*, J. RONSE, A.P.R., n° 255).

Il en résultera que :

a) Le dommage moral qu'a subi l'enfant conçu pourra donc être évalué, qu'il s'agisse de coups et blessures ou d'un acte entraînant effectivement la mort. Car, toute atteinte à un enfant dans le sein de la mère est une atteinte directe à sa vie et est effectivement ressentie comme telle.

b) Le dommage subi par l'enfant sera distinct de celui subi par sa mère et l'état de prédisposition, dans lequel l'enfant se trouve, ainsi que la réceptivité de la mère, que la jurisprudence relie à l'état d'avancement de la grossesse, n'entreront donc en ligne de compte que s'ils sont réellement prouvés.

c) De même, la réparation sera distincte des dommages-intérêts accordés aux proches (perte d'enfant unique ou de frère ou sœur unique).

*
* *

Les auteurs de la présente proposition, ayant constaté qu'il est inconcevable d'assurer la sécurité juridique en la matière par la voie jurisprudentielle, proposent d'insérer dans le Code civil une disposition, visant directement la condition de l'enfant à naître,

het ongeboren kind. Daarmee willen zij een eerste stap zetten naareen — feitelijke en daadwerkelijke — rechtsbescherming van het ongeboren kind, die steunt op het humanistische en spirituele erfgoed van onze beschaving en op een eeuwenoude rechtstraditie. Bovendien ligt die bescherming geheel in het verlengde van de bovenvermelde internationale teksten en van de huidige stand van de embryologie en de genetica.

qu'ils considèrent comme la première étape d'une protection juridique, à la fois effective et efficace, fondée sur l'héritage humaniste et spirituel de notre civilisation, sur une tradition juridique séculaire et en harmonie tant avec les textes internationaux cités ci-dessus qu'avec les découvertes des sciences embryologiques et génétiques modernes.

WETSVOORSTEL

Enig artikel

In Boek I « Personen », Titel I « Genot en verlies van de burgerlijke rechten », Hoofdstuk I « Genot van de burgerlijke rechten », van het Burgerlijk Wetboek, wordt een artikel *6bis* ingevoegd, luidend als volgt :

« Art. *6bis*. — Het ongeboren kind bezit rechtspersoonlijkheid vanaf de verwekking.

Het geniet de burgerlijke rechten en oefent ze uit onder de bij de wet gestelde voorwaarden. »

9 november 1989.

PROPOSITION DE LOI

Article unique

Dans le Code civil, Livre premier « Des personnes », Titre premier « De la jouissance et de la privation des droits civils », Chapitre premier « De la jouissance des droits civils », il est inséré un article *6bis*, rédigé comme suit :

« Article *6bis*. — L'enfant à naître possède la personnalité juridique dès la conception.

Il jouit des droits civils et exerce ceux-ci dans les conditions prévues par la loi. »

9 novembre 1989.

A. LEONARD
T. VAN PARYS